

Ping! Den refleksivt nostalgiske telefonsamtale

Af Mette Simonsen Abildgaard, Ph.d., Lektor, Institut for Kultur og Læring, Aalborg Universitet

Inspirationen til serien [*Fone*] kom fra en collage på 12x18 cm. To hovedelementer dominerer det lille rektangel: En hvid drejeskivetelefon, og herunder et udklip i samme skala af ordet 'ping', indrammet af et grønt felt i venstre og rødt felt i højre side af collagen. Jonna Pedersen skabte værket til konceptet Artmoney, hvor værker i dette kompakte format fungerer som en global, alternativ valuta. I collagen fremstår den hvide fastnettelefon med sorte tal som en stiliseret, næsten ikonografisk fremstilling af en telefon, mens ordet 'ping' minder os om teknologiens nære slægtskab med alarmsystemer som dørklokken og brandalarmen – og om det stærke krav om handling og respons, den ringende fastnettelefon repræsenterer. Artmoney-collagen indvarsler på denne måde to temaer, der senere blev centrale i Jonna Pedersens værker i serien [*Fone*] – undersøgelsen af kommunikationsteknologier som æstetisk form, og samtidig den rolle, de spiller i det sociale rum mellem mennesker.

Der er et markant sammenfald mellem Pedersens arbejde med serien [*Fone*] og en milepæl i telefonens historie: Efter årtier med faldende priser på både minuttakster og (fastnet)telefoner og den senere udbredelse af mobiltelefoner og smartphones er telefoner i dag både billige og allestedsnærværende. Men omkring 2017, mens det fremstod, som om telefonopkaldet var urokkeligt i sin rolle som hverdags-kommunikationskanal, faldt antallet af telefonsamtaler for første gang i telefonens historie.

En kort version af telefonens lange historie kan måske illustrere omfanget af det brud, der er sket: Telefonen blev opfundet og første gang anvendt til privat samtale over lange distancer i slutningen af 1800-tallet, men var oprindeligt markedsført som en forretningsteknologi og konkurrent til telegraferne, fordi den gjorde det nemt at lægge en ordre eller aftale en handel. Den var oprindeligt dyr at anskaffe og bruge, så det var primært overklassen og forretningsdrivende, der ejede telefoner, men i løbet af det 20. århundrede blev telefonen billigere og kom ind i alle lag af samfundet, og blev gradvist vigtigere, også som et socialt redskab. Telefonen endte med at erstatte ikke bare telegraferne, men også breve som vores foretrukne umiddelbare og interaktive måde at overbringe nyheder og holde kontakt på.

Telefonen har fra første færd været udsat for kritik, og især frygtede man, at skiftet fra tekst til tale i overgangen fra brev til telefon betød, at vores kontakt med hinanden blev overfladisk og ubesindig. Efter 2. verdenskrig havde telefonnettet i mange år begrænset kapacitet og for at undgå høje regninger og overbelastning på grund af useriøs sludren i telefonen, var den mest udbredte regel om telefonbrug i mange danske hjem derfor, at telefonen var til korte beskeder. Men det bremsede ikke telefonens popularitet: I slutningen af 1960'erne havde fastnettelefonen indtaget sin plads som uundværlig teknologi i ethvert hjem, og flere værelser, endda børne- og teenageværelset, fik telefonstik og egen telefon, efterhånden som telefonen blev allemandseje. I 1980'erne og især 1990'erne kom mobiltelefonen til, og telefonen gik fra at være en delt husholdnings-teknologi til for alvor at være en privat samtalekanal til venner og familie, der kunne medbringes alle steder og designes efter ejerens ønske. Men med mobiltelefonen fik telefonen

også gradvist funktioner, der konkurrerede med samtalen – tekst, musik, billedbeskeder og internet.

Værkerne i serien [*Fone*] er malet i 2018, 2019 og 2020. De er skabt i en brydningstid, hvor vi gør status over telefonen som hverdagsteknologi til samtale, imens vi ser konturerne af de teknologier, der delvist eller helt erstatter den i fremtiden – email, SMS, fælles chatten, sociale medier og ikke mindst videosamtalen, hvis popularitet blev stærkt stigende under Covid-19 pandemien. Det er det sociale rum, hvor vi af nød eller interesse rækker ud mod hinanden over en afstand, som rammesættes af skiftende kommunikationsteknologier, Pedersen interesserer sig for.

Som forsker i teknologihistorie har jeg selv siden 2015 særligt arbejdet med telefonens kulturhistorie. Jonna Pedersen kontaktede mig, efter jeg i en avisartikel i 2018 kommenterede på konsekvenserne af, at telefonopkaldets hyppighed er dalende, og siden har vi flere gange mødtes og fortsat en samtale om vores fælles interesse for telefonens skiftende rolle i menneskelige relationer. Set med teknologihistoriske briller på er Pedersens værker et væsentligt bidrag til den genfortælling af telefonsamtalen, der foregår netop nu, netop i lyset af telefonens dalende relevans. Det er også en moderne genfortælling, hvor tidligere tiders forbehold overfor telefonsamtalens overfladiskhed er erstattet af et blik for de kvaliteter, der ligger i den mundtlige udveksling mellem to personer.

Telefonen i [*Fone*]-serien er en ofte nostalgisk og vemodig repræsentation af former der udtrykker en tid hvor samtalen var i centrum – men det er også et humoristisk og kontrafaktisk univers, hvor fastnettelefonen er, som den aldrig var. For mens virkelighedens danske fastnettelefon frem til 1980'erne fandtes i meget begrænsede modeller i nøje regulerede nuancer af ofte sort og grå, er de grafisk stærke drejeskivetelefoner og enkeltstående telefonrør i [*Fone*]-værkerne både grønne, mørkeblå, lyserøde, bordeaux, gule og turkise. Telefonerne bliver i værkerne frigjorte æstetiske ikoner, der retrospektivt fremstår meget mere fantasifulde og farverige, end telefonselskaberne nogen sinde tillod i telefonsamtalens storhedstid.

Pedersens leg med fortidens former og farver kan bedst beskrives med begrebet *refleksiv nostalgi*, som blev introduceret af kunst- og litteraturforskeren Svetlana Boym (Boym, 2001). I modsætning til det Boym kalder den *restorativ nostalgi*, der søger at genfinde og genopbygge en tabt fortid, ønsker den refleksive nostalgi ikke at gendanne. Den peger i stedet på det flygtige nu ved at afbilde detaljer fra en historisk og individuel fortid, der er uigenkaldeligt tabt. Men skønt den refleksive nostalgi i Pedersens værker er fuld af en længsel efter tabte stunder med telefonsamtalen som uomgængeligt bindeled mellem mennesker, giver det sig ikke til udtryk som ærefrygtig ikonografi og fiksering af fortiden. I stedet er der rum til idiosynkratisk farverige teknologier, ironi og humor, der aldrig i [*Fone*]-værkerne står som modsætning til de emotionelle erindringer, der samtidig kendetegner serien.

Der er også referencer til andre kommunikationsformer i [*Fone*]-værkerne. Ligesom for telefonen leger Jonna Pedersen ofte med kommunikationsteknologiernes former, men referer stadig til genkendelige figurer. Værket *2 zoner* (2019) forestiller et klassisk frimærke med Dronning Margrethe og de tre løver, der symboliserer rigsfællesskabet mellem Grønland, Færøerne og

Danmark. I *Danmark 50 øre* (2020) er ideen videreudviklet, så frimærket i stedet indeholder Jonna Pedersens eget design, konturen af et hvidt fastnettelefonrør på blå baggrund, et omrids der også i nutidens mindre genkendelige rektangulære smartphones bruges til at symbolisere telefonsamtalen. I værker som *Jeg slår op* (2020) og *Tag dig sammen* (2020) er det SMS'ens rektangulære taleboble, der henvises til, afbildet som korte beskeder, hvori afsenderen slår op eller udtrykker bekymring.

Værkerne i [*Fone*]-serien peger på et skifte i vores opfattelse af telefonen som hverdagsteknologi, der placerer telefonen der, hvor brevet tidligere har været som en autentisk og respektfuld måde at kommunikere på. Pedersen siger om værkerne, at det er hendes håb, at de "får beskueren til at mærke efter og tage stilling til, hvordan vi indbyrdes kommunikerer med hinanden, og om det er den mest hensigtsmæssige måde." Når figurer som Bedstemor And i værket *Muscle Churc* (2018) har en telefonsamtale med Andersine, der spørger til, hvordan hun har det, minder det os for eksempel om at telefonen er en omsorgsteknologi, hvor især kvinder – trods udskamning for at 'knævre' og 'kværne' i telefonen – har været væsentlige drivkræfter bag, at telefonen i dag har en vigtig social funktion. Ved at tegne kontrasten til alternative teknologier som SMS'en reflekterer værkerne over de tab der potentielt kan ske, når vi som nu oplever et brud, hvor kommunikation bevæger sig fra samtalen til beskeden, og svære meddelelser eller omsorgsfulde henvendelser bliver til korte SMS'er.

[*Fone*]-serien insisterer på at fastholde vores opmærksomhed på de fysiske udtryk for vores skiftende kommunikation med hinanden – frimærket, fastnettelefonen og SMS'en. I den insisteren ser vi kunstens evne til at oversætte både de store fælles og de små individuelle erfaringer med tidens gang, og det vi uigenkaldeligt taber til fortiden – den fysiske kommunikationsinfrastruktur, der forældes og skiftes ud, såvel som specifikke rutiner med lange samtaler i fastnettelefonen, der erstattes af korte beskeder. Værkerne søger ikke at bringe os tilbage til en ideel fortid, men at skabe et reflektivt nostalgisk rum, hvor der er plads til at huske det vi har forladt. I det rum kan kontrasten mellem fortid og nutid minde os om øjeblikkets skrøbelige vigtighed.

Litteratur:

Svetlana Boym: *The Future of Nostalgia* (New York: Basic, 2001)